

[Problém otázky] [1972]

Na problému otázky je možno dojít pozoruhodně daleko k podstatě postavení člověka ve světě a ke světu. Heidegger ve své přednášce o tom, co je metafysika, říká, že každá otázka – a v daném kontextu u něho to je metafysická otázka – vždycky zasahuje, strhuje na sebe, obemyká vždycky celek metafysické problematiky. Sama je celkem, vždycky celkem, – snad by se dalo přeložit – je vždycky celkem samým, i když to je asi trochu přehnaný překlad až výklad. Zeptejme se, poněvadž to je věc poměrně blízká i formulacím mé starší studie, jak je vůbec možné, aby jednotlivá otázka – a nechme stranou metafyziku – aby jednotlivá filosofická otázka byla vždycky otázkou po celku, a to po celku v tom smyslu, jak Heidegger také hned rozvádí, že to je otázka také po nás samotných. To jest, když tuto jednotlivou, konkrétní otázku postavíme, tak my, kteří se tážeme, jsme tu zároveň ti, kteří otázku kladou, a zároveň ti, kterých se ta otázka týká, kteří jsou dotazováni, nebo na něž se dotazujeme. Jsme spolu tady přítomni na tom místě, které je otázkou osvětlováno, nebo na něž je světlo otázky zaměřováno. Tedy nyní se zeptejme, jak je tahle věc možná. Zřejmě musíme přistoupit při bližší analýze otázky k rozlišení mezi jejím výslovným, vysloveným předmětem, a mezi jejím předmětem nepředmětným, jak bychom jakousi paradoxní formulací mohli naznačit. To jest, tím, že se na něco tážeme předmětně, naše otázka ve své nepředmětné intenci zahrnuje do tázání, do svého dotazování, ještě něco jiného. To je otázka předmětné a nepředmětné stránky myšlení vůbec. A tedy v tomto smyslu je potom ještě možno učinit krok dál a rozlišit ještě v povaze tohoto eventuálního, nepředmětnou intencí zaměřeného nebo zacíleného, dotčeného, míněného předmětu. Totiž je to takový předmět (rozumí se intencionální předmět), který se může eventuelně při jiném postavení otázky, při jiné formulaci, může stát výslovným předmětem otázky, tedy nepředmětná intence může být transponována na intenci předmětnou, aniž by došlo k posunu v uchopení věci, na kterou se dotazujeme, anebo tato transpozice bez takového posunu možná není, to znamená, že věc, na kterou se tážeme, je svou nejvlastnější povahou ne-předmětem, nepředmětná, nemůže být učiněna intencionálním předmětem ve smyslu předmětné intence, musí vždy zůstat předmětem nepředmětný, paradoxně řečeno, předmětem dokonce nezpředmětnitelným, a tedy ani v otázce, tím méně v odpovědi, předmětně neuchopitelným. takže nyní už jsme překročili tu sféru, ten rámeček pouhé subjektivity, resp. povahy našeho tázání, a poukázali jsme k povaze toho, nač se eventuelně můžeme ptát, a k takové eventualitě, že tato povaha se vzpírá jakémukoli zpředmětnění, tedy i jakékoli předmětné intenci výslovné otázky. Nu a v této možnosti vidíme cestu k řešení otázky, z níž jsme vyšli.

Celek, jehož jsme zároveň součástí, jehož jsme příslušníky, v němž bydlíme, v němž máme svůj pobyt, tedy zda tento celek má takovou povahu, že si může být, a pokud jde o filosofickou otázku, vždycky je zároveň míněn a dotazován, alespoň nepředmětně, když otázka svou předmětnou intencí míří na konkrétní jednotlivinu, pak by tedy patřilo k podstatě filosofické otázky, že při jakémkoli a při jakémkoli a při jakkoli konkrétním předmětném zaměření vždycky nepředmětně také zároveň míří k celku, ale že tento celek zároveň může být vždy přesunut do kuželu předmětné intence otázky, tedy že otázka může být

transponována takovým způsobem, aby mířila přímo a předmětně, svou předmětnou intencí na celek jako takový, anebo, zda celek jako takový se svou základní povahou jakémukoli zpředmětnění, jakémukoli předmětnému postižení a tedy i předmětnému dotazování vymyká, takže tam, kde se filosofie domnívá klást otázku přímo po celku jako takovém, tj. specificky, jakoby specificky filosofickou otázku, klade ji de facto zkresleně a zkreslujícím, zatemňujícím způsobem, takže se vlastně nedotazuje po skutečném celku, nýbrž že svým tázáním jakoby po celku zakrývá a falšuje tento celek. A to nás přivádí k otázce dějinně filosofické, k otázce, jak filosofie na sebe může brát epochální podobu, tedy podobu po věky trvajících, která zkresluje, zatemňuje, eventuelně zapomíná na celek jako takový, není si toho vědoma a domnívá se, že na něj nezapomíná, což je možné jenom tak, že jej zaměňuje za něco jiného. To je tedy otázka, jak na sebe filosofie může brát po dlouhé věky podobu metafysiky, a jak filosofická otázka se nadlouho stává otázkou metafysickou.

Mohli bychom tedy ještě pokračovat takto: filosofie na rozdíl od speciálních věd se při vší, při veškeré své aktivitě, při svém tázání i při odpovídání, ustavičně vztahuje k celku skutečnosti, ke světu vcelku. Pouze tehdy, jestliže se ke světu jako celku vztahuje, zůstává filosofie ve svém elementu, zůstává vpravdě filosofií. Ztráta vztahu k celku znamená pro filosofii ztrátu podstaty, ztrátu její vlastní filosofičnosti. Ale ke světu se filosofie vztahuje, může vztahovat – to je rozpoznání po-metafysické – pouze nepředmětně. Respektive tam kde učiní svět svým tématem, tématem svého tázání a zkoumání, činí jej eo ipso čímsi konkrétním, jednotlivým, parciálním a omezeným. A musí vyzvednout proti němu, proti světu skutečnost jinou, pro kterou najde jenom – Jaspers by řekl: šifru, na niž dovede jenom poukázat, kterou nejenom že nedovede uchopit a nemůže uchopit, ale která je sama o sobě předmětně neuchopitelná. Není to tedy nedostatek filosofie, že tuto poslední, poslednější skutečnost než svět, tuto základnější skutečnost celku nedovede uchopit, nýbrž její přednost. Tam kde filosofie jakoby dovede uchopit tento celek, je to její nedostatek, její vada, je to doklad o tom, že zašla na scestí. A tedy jedině, co filosofie může, je udržovat si v plném vědomí tuto neuchopitelnost a poukazovat na ni, poukazovat na ni nikoliv tak, že ji míní předmětně, nýbrž že jí naslouchá, že upozorňuje na to, že je třeba naslouchat. Okolnost, že skutečnost jako celek, celek jako takový, je neuchopitelná (-ný), ovšem nevyvazuje stejně z odpovědnosti, tj. z povinnosti odpovídat, filosofii a jednotlivé vědy. Jednotlivé vědy také nepostihují celek, ale nevědí o tom celku. Filosofie jej nepostihuje, neuchopuje, ale ví o tom, a ví že jej neuchopuje, a ví, že je neuchopitelný. Filosofie jej ustavičně nepředmětně tematizuje, uvědomuje si jeho neuchopitelnost a jeho základní přítomnost při všem, co filosofie může učinit svým tématem. Vědět o celku, vědět o něm tázavě, tázat se – byť nepředmětně – to je výsadou právě filosofickou.

(15. 11. 72, PNP)